

"İnsan dünyasını dəyişəndən sonra onu torpaqda yox, insanların qəlbində axtarmaq lazımdır".

Mövlana Cəlaləddin Rumi

Ömürdən keçən hər günün, hər anın öz yeri var. Bəzən həyatda elə anlar olur ki, ötüb keçən günlər yada düşəndə kövrəlir, o anları, o dəqiqələri yenidən yaşamaq olursan. Və bu xatirəli anların qoynunda nə etdiyini, nə üçün yaşadığını bir daha dərk edir, ümidli sabahlar eşqinə vətənə övdlüq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirməyə çalışırsan. Bu ifadələr bəlkə də adi səsləndir. Əslində isə belə deyil. Bu sözlərin arxasında canlı bir insan ömrü dayanır. Elə bir ömür ki, çəkdiyi əziyyətlər, məhrumiyyətlər heç zaman onu yolundan döndərə bilməmiş, əksinə doğulduğu, hələ uşaqkən meyr saldığı, elə-obaya möhkəm tellərlə bağlanmışdır.

Görəsən, torpağı, qıy vuran qartallı dağları sevmək istəyi onda haradan yaranıb? Axı hələ uşaq ikən dünyanın keşməkeşli hadisələri ilə üzləşib. Sevdiyi, gəzdirdi dağlardan, meyr saldığı qayalardan ayrı düşüb. Qismətinə qeriblik hakim kəsilib. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq torpaq istəyi, Vətən həsrəti bu istəklərinə üstün gəlib.

Haqqında danışdığımız Dövlət Hümbət oğlu Məmmədov 1951-ci ildə Şıxın bölgəsinin Dördlər kəndində anadan olub. Kiyevdə ali təhsil alıb. Xeyriyyəçiliyinə görə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Əlif Hacıyev adına diploma layiq görülüb. Xocalının fəxri vətəndaşıdır.

...Yuxudan oyanmışdı. Yol ehtiyatına nəzər saldı. "Lazım olan hər şeyi götürmüşəm. Görəsən yolda ilişməyəcəyəm ki", deyər özünü sorğu-suala tutdu. Bu barədə evdə ömür-gün yoldaşı Elmira xanımın söhbətləri də olmuşdu.

- **Bizə də yazığın gəlsin, yolda bir hadisə baş versə, bəs bu uşaqların halı necə olacaq? - deyən Elmira xanıma ürək-dirək verən Dövlət Məmmədov dedi:**

- Qorxma, mənə heç nə olmaz, iki gündən sonra qayıdacağam.

Maşın həyətdən çıxanda arxasınca bir qab su atdılar. Dövlət gülümsünüb, "su aydınlıqdır, axırı yaxşı olar" - dedi.

Maşında iki gecə

görmə cihazı, yük yeri tank əleyhinə olan yandırıcı butulkalardan dolu idi. Dövlət maşını ustalıqla sürürdü. Artıq Gəncəni keçmişdi. Uzaqdan Gədəbəy dağları görünürdü. Buludlar lay-lay olmuşdu. Sanki karvana bənzəyirdi. Qədim Şəmkir elləri arxada qalmışdı. Yasamalı dolmaları qurtarmaq bilmirdi. Bu yerlərdə sürücülər ehtiyatı əldən vermirlər. Bir balaca diqqət-

sizlik fəlakətə səbəb ola bilərdi. Maşın var gücü ilə irəliləyirdi. Yol isə qurtarmaq bilmirdi. Yasamalı sonuncu aşırımını keçəndən sonra Dövlət maşını saxlayıb. Şəmki-rə tərəf boyladı:

- **Allah eləməsin, ermənilər bura gəlib çıxarsalar bütün Gəncəbasar əldən gedər, deyə fikirləşdi. Özü də bu sözdən qorxdu. Doyunca dağlara tamaşa edəndən sonra yola düşdü. Göy qurşağı düşmüşdü. Buludlu səmələrə gözəllik gətirən bu göy qurşağı Dövlət Məmmədovu elə ovsunlamışdı ki, Gədəbəyə necə çatdığını bilmədi. Yadına ötən ilki hadisə düşdü. Xeyli ərzaq, geyim gətirmişdi. Rayonun "başbilənləri" Dövlət Məmmədovu sorğu-suala tutdular:**

- Gətirdiklərini bizə təhvil ver, özümüz ehtiyacı olanlara çatdırarıq, - dedilər.

- **Mən gətirdiklərimi kəndlərdə imkan-sız adamlara paylayacam.**

- Təslük lazımdır deyil, biz sənə arayıq da verəcəyik.

- **Mənim sizin arayışınıza ehtiyacım yoxdur. Bir də ki, peyğəmbərimiz deyib ki, sağ əlin verdiyini sol əl bilməməlidir. Halalca qazancımdır, kim ehtiyac içindədir, ona da kömək edəcəm.**

- Bu sorğu-sualdan xoşları gəlməyən başbilənlər ona rayona tez-tez gəlməyi məsləhət görmədilər.

- **Bir halda ki, bizimlə işləmək istəmirsən, rayona gəlməyinin nə xeyri var, - deyən Dövlət Məmmədov yerindəcə susdurdu.**

- İlk növbədə bu camaatı fikirləşmək lazımdır. Nə vecinizə. Bakıda eviniz-əşiyiniz, var-dövlətiniz də başınızdan aşır. Camaatın dərisini soyursunuz, unutmayın Allah belə şeyləri heç vaxt bağışlamır.

Bütün bunlar yadına düşmüşdü, ona görə də Saratovkanı keçəndən sonra hərbi hissənin yanında dayandı. O vaxt hərbi xidmətdə olanların əksəriyyəti Gədəbəyin Bakıda təhsil alan tələbələri idi. Özləri də döyüş zamanı doğma Gədəbəyə könüllü gəlmişdilər. Onlar Dövlət Məmmədovu yaxşı tanıyırdılar. Axı neçə gün onlar bir yerdə qalmış, Dövlətlə yaxından həmsöhbət olmuşdular. Keçən dəfə D.Məmmədov öz hesabına əsgərlərə yüz cüt ayaqqabı gətirmişdi. Bu ayaqqabılar əsgərlərin çox xoşuna gəlmişdi. Əsgərlər Dövlət Məmmədovu əhatələrinə aldılar. Bakıdakı vəziyyətlə maraqlandı. Dövlət Məmmədov gətirdiyi gecə görmə cihazının birini və tank əleyhinə olan yandırıcı butulkaların çoxunu hərbi hissəyə təhvil verdi. Bir stəkan çay içəndən sonra Şıxına gedəcəyini söylədi. Əsgərlərdən Cavanşir diləndi:

- **Gecdir, sabah gedərsiniz, Başkəndə (Artsvaşəndə) keçmək qorxuludur.**

- Yox, getməliyəm, gecəni aşıq Musa-gildə qalacağam.

- **Bəs Başkəndə (Artsvaşəndə) necə keçəcəksən?**

- Narahat olmayın, bu yolu o qədər gəlib-gəlmişəm ki...

- **Gölnün yanına kimi heç kəs gözə dəymirdi. Başkəndə çatanda saqqallı ermənilər göründü. Onlar Azərbaycan nərması olan maşına baxır, öz aralarında donquldanırdılar. Dövlət isə gözəlti ermənilərin hərəkətlərinə fikir verirdi.**

Sözün həqiqi mənasında

Dövlət həyatını təhlükə qarşısında qoymuşdu. Ermənilər hər an maşını saxlayıb onu girov götürə bilərdi. O zaman Başkəndə (Artsvaşəndə) ermənilərin nizami döyüş hissələri yerləşirdi. Buradan keçib sağ-salamat getmək o dünyaya gedib qayıtmaq kimi idi. Bütün bunları bilib, duyurdu Dövlət. Həmişə də deyirdi. Oğul odur ki, çətin anda, dar ayaqda köməyini əsirgəməsin. O zaman Şıxının ağır günlərində, çətin məqamlarında çoxları qorxusundan doğma kəndinə belə gedə bilmirdi.

Maşın Başkənddən xeyli uzaqlaşmışdı. Ər dağının ətəyində bizim əsgərlərin keşikçi məntəqəsi görünürdü. Burada ciddi rejim vardı. Hərbi hissə komandanının icazəsi olmadan heç bir maşın kəndə buraxılmırdı. Növbətçi əsgər Dövlət Məmmədovla görüşüb:

- Komandirə məlumat verməliyəm, sən Allah icimə, eloğlu.

Komandir D.Məmmədovun gəldiyini eşidən kimi:

- **Xoş gəlib, səfa gətirib, buraxın gəlsin, - dedi.**

Ər dağının ətəyində leytenant Məzahir Rüstəmovun bölməsi təlim keçirdi. Məza-

hir gənc əsgərlərə avtomatı söküb-yığmağı öyrədir. Türk İsgəndər (onların hər ikisinin ölümündən sonra Azərbaycan Milli Qəhrəmanı adı verilmişdir) yamyaşıl otun üstündə uzanıb xeyala dalmışdı. Maşını görə əsgərlər bir ağızdan:

- Dövlət müəllim gəldi: deyə səsləndilər. Məzahir dönüb arxaya baxanda qara rəngli "Jiquli"ni görüb sevindi. Əsgərlərə məşğul olmağı tapşırıb, Dövlət müəllimə tərəf gəldi. Onlar doğma qardaş kimi görüşdülər. - Nə yaxşı gəldin, - deyə Məzahir Dövlətin yorğunluğundan qızarmış gözlərinə baxdı. Ər dağından əsən külək Məzahirin ipək kimi yumşaq tellərini sıgallayırdı. Onlar xeyli beləcə dayanıb susdular. Sanki Dövlət demək istəyirdi:

- **Çətin deyil ki, Məzahir, - ev-əşik, körpə Təhminə üçün darıxmırsan ki?..**

Məzahir isə ürəyində deyirdi:

- Niyə darıxmıram, Təhminədən ötrü burnumun ucu göynəyir. Amma bu torpağı qoyub gedə bilmərəm. Vətən də, torpaq da ailə kimi bir şeydir. Ona xəyanət etmək olmaz. Onlar beləcə xeyli söhbət etdilər. Bir-birine

ürək-dirək verdilər. Sən dediyini gətirmişəm, - deyə Dövlət mehribancasına gülümsündü. Məzahir xeyli fikirləşsə də yadına sala bilmədi ki, Dövlət nəyi deyir.

Məzahir gecə görmə cihazını, radios-tansiyanı görəndə üzünü ona tutub dedi:

- **Kaş bütün insanlar sən kimi olaydı.**

- Borcumdur, - deyə Dövlət Məzahirin qoluna girdi. Evdən-əşikdən xeyli söhbət etdilər. Sonra Məzahir Dövlətdən xahiş etdi:

- **Çətinliklərimiz çoxdur, şəraitimiz ağırdır, ancaq bu barədə anama heç nə demə, bilirəm, elə gecə-gündüz mənim xiffətim çəkir, bircə bu zəhrimar müharibə qurtarsaydı...**

Türk İsgəndər yaşıl çəmənlə uzaqlaşmışdı. Məzahir Dövlətin gətirdiyi cihazlara işarə etdi:

- İndi ermənilər bizimlə çətin bacarırlar, - dedi.

İsgəndər cihazlara diqqətlə nəzər salıb əlini-əlinə vurdu. Hə, yaxşı oldu, indi ermənilərə əla "dər" keçərəm, dedi. Dövlət hərbiçilərin gün-güzəranı ilə maraqlananda əsgərlərdən kimsə diləndi:

- **Neçə gündür ət üzünə həsrət qalmışdır. - Dövlət heç nə demədi. Sovsoz direktorunu tapdırdı, məsələni ona danış-**

dı. Təsərrüfat rəhbəri and-aman elədi ki, mənlük deyil. rayonun rəhbəri göstəriş versin, mən də əməl edim. Dövlət Məmmədov bir baş qaramalın pulunu kassaya köçürdü. Əsgərlərin ətə olan ehtiyacı beləcə həll olundu.

Etdiyi yaxşılıqları heç vaxt dilinə gətirməyən Dövlət Məmmədov gətirdiyi yardımları özü payladı. Pula ehtiyacı olanlara öz şəxsi vəsaitindən xeyli pul ayırırdı. Şıxın zona icra hakimiyyətinin başçısı Sənan Quliyev dedi ki, İsgəndər qalasına yol çəkmə bilmirik. Vəsait yoxdur. Dövlət Məmmədov sənayici nəzərlərə ona baxdı:

- Bakıdan gələnlər niyə kömək göstərmirlər?

- **Elə bilirsiz hamı sizin kimidir. Gələnlərin çoxu özləri ilə televiziya müxbir gətirir, gördükləri işi reklam etdirirlər. Bizə belə reklam lazımdır deyil, konkret kömək gərəkdir.**

- İsgəndər qalasına yolu çəkmək vacibdir. Özü də bu işi tez görmək lazımdır. Yoxsa ermənilərin qarşısını almaq çətin olacaq, - deyə Sənan müəllim bildirdi. Adamlar ümid dolu nəzərlərini Dövlətin üzünə dikmişdilər. - Burada buldozer varmı? - deyə Dövlət soruşdu.

- **Əlbəttə var, - deyə dilləndilər.**

Az keçmədi buldozerçi gəldi.

- Yolu neçə günə çəkə bilərsən, - deyə Dövlət ondan soruşdu.

- **On günə.**

- Gecdir, beş günə yol hazır olmalıdır. Bu da pulun.

- **Çox sağ ol, ay Dövlət müəllim. Valah imkanım yoxdur, yoxsa pulu neynirəm, - deyə dil-ağız edən buldozerçi yolu çəkmək üçün iş başına tələsdi.**

Dövlət Məmmədov:

- Əgər yolu vaxtında çəksən sənə əlavə hörmət də edəcəm.

- **Baş üstə, deyib buldozerçi traktorunun yanına qayıtdı.**

- Kənd camaatı bu qayğıdan, hörmətdən razı qaldılar.

1990-cı il yanvar ayının 20-də

Azərbaycanda qanlı Yanvar qırğını baş verdi. Tərədilmiş faciənin həddi-hüdudu yox idi. Azadlıq meydanında qırmızıya bürünmüş cavan tabutları başı üzünə qaldıran yüz minlərlə insanın içində dərd hökürdü. Azərbaycan adlı bir məmləkət qara geyinmişdi. Ustəlik televiziya bloku dağıdılmışdı. Dəli Domrul hünərli, Nəsimi dözümlü, Koroğlu, Nəbi qeyrətli bir xalq qanına qəltan edilmişdi. Baş vermiş amansız faciədən isə dünyanın xəbəri belə yox idi.

Professor, əməkdar elm xadimi, dünya şöhrətli cərrah Nuraəddin Rzayevin xalq

şairi Bəxtiyar Vahabzadənin və tanınmış ziyalıların rəhbərliyi ilə etiraz əlaməti olaraq SSRİ-nin xalq deputatlarına teleqramlar, məktublar hazırlanmışdı. Moskvadakı xarici ölkə səfirliklərinə Bakı faciəsi ilə bağlı məlumatları çatdırmaq lazım idi.

Əsas çətinlik

isə bu məktublarda Moskvaya necə aparılması ilə bağlıydı. Belə çətin, ağır bir məqamda bu işi Dövlət Məmmədov öz öhdəsinə götürdü. Min bir əziyyətlə Moskvaya uçdu. Elə həmin gün yaxın dostlarının köməyi ilə Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş qanlı Yanvar hadisələri haqqında şəkilləri, məktubları SSRİ Ali Sovetinin deputatları Papova, Çelişəva, Afanasyeva, Martınoyaya, Pedkausa, Blisina çatdırdı.

Lalə Şövkət Hacıyeva ilə görüşmək vacib idi. Çünki onun vasitəsilə məktublarda xarici ölkə səfirliklərinə çatdırılmalıydı. Lakin Lalə xanım "ev dustağı" idi. Ona şəhərə çıxmağa icazə verilmirdi. Dövlət Məmmədov Lalə xanımın ev telefonunu tapıb ona zəng etdi. Moskvaya gəlməyinin səbəbini bildirdi.

Lalə xanım kömək göstərəcəyini vəd etdi. Saat altıdan sonra görüşdülər. Dövlət Məmmədov gətirdiyi sənədləri, məlumatları Lalə xanıma çatdırdı. Lalə xanım isə həmin materialları xarici ölkə səfirliklərinə, diplomatik korpusun nümayəndələrinə çatdırdı. Beləliklə də Azərbaycanın haqq səsi dünyaya yayıldı.

Əlbəttə, bütün bunların həmin dövr üçün çox böyük qiyməti var. Dövlət Məmmədov bütün bunları nə vəzifə, nə də siyasi karyera xatirinə etməyib. Bütün bunları bir vətəndaş, bir azəri oğlu kimi öz övdlüq borcu hesab edib.

Nəhayət,

1992-ci ilin avqustunda Azərbaycan ordusunun hücumuna davam gətirməyən erməni ordusu Başkənddə (Artsvaşəndə) məğlub edildi. Bu qələbənin qazanılması əhalinin ümidini artırdı, heç kəs köçmək barədə fikirləşmədi.

1995-ci ildə Milli Məclisə deputatlığa namizədlər qeydə alındı. Dövlət müəllim də öz namizədliyini irəli sürmüşdü. Bir həftənin ərzində Gədəbəyde on dörd namizəd peyda oldu. Xalq isə iki nəfəri Yaqub Cavad oğlu Məmmədovu və Dövlət Hümbət oğlu Məmmədovu deputat görmək istəyirdilər. Deputatlığa namizədlərin görüşü keçirildi. Dövlət dedi ki, Yaqub müəllim deputat seçilməlidir, o kişi Gədəbəyin fəxridir. Yaqub müəllim haqqında belə hərəkətlə danışması Dövləti elin-obanın gözü qarşısında daha da ucaldı.

(ardı 7-ci səhifədə)

Yora bilməz yollar məni

(əvvəli 6-cı səhifədə)

Uca dağın əzəməti, böyüklüyü yaxından o qədər də hiss olunmur. Dağdan uzaqlaşdıqca onun möhtəşəmliyini daha aydın görürsən. Böyük ürək sahibi olan insanlar da belədir. İllər ötdükcə onların böyüklüyü daha aydın görünməyə başlayır. Belə insanlar şöhrət zirvəsinə yüksəlsələr də, öz milli varlıqlarından, boya-başa çatdıqları yurd yerlərindən heç vaxt uzaqlaşmır, elə-obaya ruhən daha möhkəm bağlanır, milli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlayırlar. Haqqında böyük ehtiramla söhbət açdığım Dövlət Məmmədov da belə şəxsiyyətlərdən olub.

Dövlət həyatı dəlicəsinə sevirdi. Lakin amansız həyat onu min bir qayğısına bürüyüb, payızın tənha yarpağı kimi döşünə qatıb aparırdı. Həmişə yaxşılıq etməyə, dərddi ürəkləri sevindirməyə can atırdı. O, həm də insanlara daha çox gərəkli olmağa tələsərdi. Elə bil ki, ürəyinə nəsə dammışdı. Sanki ölümün onunla yanaşı addımladığını hiss edirdi.

Hər bir insan iki dəfə ölür: fiziki öldükdə, onu tanıyanlar və sevənlər öldükdə. Bu mənada mən əminliklə deyə bilərəm ki, Dövlət Məmmədov onu tanıyanların, sevənlərin qəlbində bu gün də yaşayır. Bu yerdə dostum hüquqşünas İbrahim Vəliyevin bir şeiri yadıma düşür:

**Bir dost itirdim, ağırdan ağır,
Ağrın dərdi də özündən ağır.
Gedənə nə var ki, o dərd çəkməyir,
Qalana ağırdır, ağırdan ağır.**

Mərhum dostumun itkisi həmişə mənim üçün ağır olaraq qalacaqdır. Sənin ruhun qarşısında səmimi qəlblə, böyük ehtiramla baş əyirəm. Həsretini çəkdiyim və yolunda özünü qurban verməyə hazır olduğun müqəddəs Gədəbəy torpağı sənin beşiyin və uca dağlarımızdan əsən sərin dağ küləklərimiz ana laylan olsun.

Əziz dostum!

...Dağlara, doğma Şınıxa birlikdə gedəcəyimizə söz vermişdin. O elləri, o dağları birlikdə ziyarət edəcəydik. Niyə sözündə durmadın, Dövlət!

Yaz günəşinin ənginliklərə qalxması ilə başladığım bu hekayəti payız günəşinin qürub çağıyla bitirirəm. Sabah bu Günəş səmada öz əzəli-əbədi yoluyla gəlib gedəcək.... Aylar, illər ötüb keçəcək, yenə yaz gələcək, yenə yaz günəşi dan yerini qızmar kürə rənginə boyayacaq, yenə torağaylar, turaclar qaqqıladaşacaq, yenə yaz yağışı yurdun üstünə nur çiləyəcək... Ancaq bircə Dövlət qardaşımız bütün bunlardan xəbərsiz olacaq. Ona görə ki, o, əbədiyyət yuxusundadı. Yuxun şirin, ruhun şad olsun əziz, arzuları ürəyində qalan qardaşımız!

**Sabir Hüseyinov,
AJB-nin, keçmiş SSRİ Jurnalistlər
İttifaqının üzvü, prezident mükafatçısı,
Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin
"Kənd həyatı" qəzetinin baş redaktoru**